

voldoende duidelijk? Maar zij houden niet op: Is God niet de bewerker in ons van iedere beweging? Zeker, in alle gevallen de bewerker, maar alleen van een goede beweging de begunstiger. Jij streeft naar het goede? Hij weet het en helpt; naar het kwade? Hij weet het en staat het toe. Hier ligt geen schuld bij Hem. Ik berijd een zwak en kreupel paard: het rijden is mijn zaak, de zwakheid de zijne. Ik speel op een lier die vals klinkt en slecht gestemd is: dat deze vals klinkt, is niet aan mij te wijten maar aan het instrument. De aarde voedt alle bomen en vruchten met een en hetzelfde sap; van die vruchten zijn sommige eetbaar, andere giftig. Komt dit door de aarde of veel eer door het natuurlijke vermogen van de bomen, die goede voeding tot eigen gif stoven. Zo ligt de zaak ook hier: dat je je beweegt, komt door God; dat je je ten kwade beweegt, komt door jezelf en uit jezelf. Laat ik mijn beschouwing over de vrijheid als volgt beëindigen: het Noodlot is als het ware de voordanser, die de wereldans leidt en wel in die zin, dat wij altijd bepaalde rollen kunnen willen of niet willen, – niet verder dan dat, want zij moeten worden uitgevoerd; immers aan de mens is de vrije beschikking gelaten om God te weerstreven, niet het vermogen om het te kunnen. Zoals ik aan boord van een schip mag rondwandelen en over het dek en de gangboorden mag rennen zonder dat deze geringe beweging de vaart kan tegengaan, zo kunnen op dit schip van het noodlot, waarop wij allen varen, onze gezindheden verschillende kanten uitgaan, maar zijn koers kunnen zij niet afbuigen of verhinderen. De opperste wil zal altijd de teugel voeren en met zachte hand de wagen sturen, waarheen hij maar wil.

Hoofdstuk 21

Afsluiting van de verhandeling over het noodlot, waarschuwing dat het onderwerp hachelijk en riskant is en niet wetgierig onderzoek moet worden; ten slotte een ernstige aansporing om geestelijke kracht aan de noodzakelijkheid te ontfangen

Maar genoeg hierover! Ik wend de steven en verwijder mij van deze Charybdis, die het intellect van vele mensen verzwolgen heeft. Hier constateer ik de schipbreuk van Cicero⁶⁰, die liever de Voorzienigheid wilde loochenen dan enige inbreuk op de menselijke vrijheid accepteren. Terwijl hij de mensen vrij

maakte (zoals de bisschop⁶¹ van Hippo fijnjes opmerkte), maakte hij ze tot heiligscheners. Hoevelen zwemmen er niet vandaag de dag nog in deze zeestraat en worden door de golfslag der discussies meegesleurd? *Hun averij vermaant ons om liever de kustlijn te volgen, Lipsius, en ons niet ver op dit zeevlak te wagen.

Toen Euclides eens vele vragen over de goden voorgelegd kreeg, gaf hij een zeer passend antwoord:

Ik weet er niets van, op één ding na: ze verafschuwen weet-gierige mensen.⁶²

Pas dit ook toe op het noodlot, dat om aanschouwing en geloof, niet om inspectie en onderzoek vraagt. De uitspraak van Bias⁶³:

zeg van de goden dat zij bestaan,

kan beter, geloof ik, op het noodlot worden toegepast. Mijn advies in dezen luidt: het is voldoende als je weet dat het bestaat, het is geen zonde als je voor de rest niets ervan weet. Voor onze taak is van wezenlijk belang (ik keer nu weer van mijn slingerende omweg naar de hoofdroute terug), dat je de noodzakelijkheid aan algemene rampen verbonden acht en daar in enige troost voor je verdriet zoekt. Waarom zou je nieuwsgierig vragen stellen over vrijheid of onvrijheid van de menselijke wil? of zij geleid of gedwongen wordt?

Staker! Je Syracuse wordt ingenomen en jij trekt cirkels in het zand. Oorlog, tirannie, massamoord en dood hangen boven je hoofd; zij komen zeker van boven, zonder enige inspraak van jouw kant. Je kunt ze vrezen, niet voorkomen; ervoor vluchten, ze niet vermijden. Pantser je ertegen en grijp het noodlot als wapen aan, dat de droevige gevoelens niet prikt, maar de kop indrukt, niet verkleint maar verwijdert. Een brandnetel prikt als je haar zacht aanraakt, maar verliest haar kracht wanneer je haar stevig vast grijpt. Zo ook groeit de pijn van jouw droefheid bij een zachte aanpak, bij een harde en krachtige remedie verdwijnt zij. Niets is krachtiger dan de noodzakelijkheid, die in één enkele aanval deze zwake linies onder de voet loopt en op de vlucht jaagt. Wat wilt ge, Droefheid? gij vindt geen plaats bij wat niet alleen kan maar ook moet gebeuren. Wat wilt ge, Klaagzang? gij kunt dit hemels juk schudden, niet afschudden.

*'Hoevelen... meegesleurd', lezing van de editie van 1599; vóór 1599 luidde de tekst: 'uit onze kring zweemt ook Johannes van Damascus in deze zeestraat: hij aanvaardt de voorzienigheid behalve voor de dingen waarover wij mensen beschikken.'